

рослинах становила 12 екз./рослину. Посіви кукурудзи і соняшнику пошкоджувалися гусеницями у слабкому та середньому ступені.

Отже, у 2013 р. відбувалося масове розмноження бавовникової совки в агроценозах Харківської області. Більш численним і шкідливим було друге покоління шкідника.

Таким чином, в Харківській області гусениці листогризучих совок не завдавали великої шкоди сільськогосподарським культурам, крім років масового розмноження.

УДК 632.4А :633.853.494 „321“

**А. В. Пенцова-Закіпна²², магістрант
Харківський національний університет ім. В. В. Докучаєва**

ПОШИРЕНІСТЬ, РОЗВИТОК І ШКІДЛИВІСТЬ АЛЬТЕРНАРІОЗУ ЯРОГО РІПАКА

Ярий ріпак — поширена олійна культура з родини капустяних. Олія з ярого ріпака має чудові харчові якості, а також широко використовується у різних галузях народногосподарського комплексу. Ріпак є цінним попередником, особливо для зернових культур. Він мало висушує ґрунт, поліпшує його агрофізичні властивості і фітосанітарний стан, рано звільняє поле.

На ріпаку найчастіше виявляються чорна ніжка, несправжня борошниста роса, фомоз, альтернаріоз, рідше — біла плямистість, борошниста роса, біла і сіра гнилі, вірусні та мікоплазменні хвороби, бактеріоз коренів на озимому ріпаку.

Альтернаріоз — поширене захворювання в усіх місцях вирощування ріпака. Виявляється у вигляді темно-коричневих або світло-сірих округлих плям на стеблах, листках і стручках. Збудниками хвороби є гриби з роду *Alternaria*: *Alternaria brassicicola* і *Alternaria brassicae*. Перші ознаки хвороби можна виявити на розеткових листках сходів ріпака.

Дослідження проводили протягом 2012 р. в умовах ПАТ «Насінневе» Кегичівського району Харківської області і на кафедрі фітопатології Харківського НАУ ім. В. В. Докучаєва.

На посівах ярого ріпака вивчали симптоми альтернаріозу, визначали поширеність, розвиток та шкідливість хвороби. Дослідження проводили в чотириразовій повторності з кожного варіанту.

На різних сортах ріпака оцінювали ступінь ураження листкової пластинки альтернаріозом у відсотках, а також фізіологічні показники рослин ріпаку.

²² Науковий керівник — Петренкова В. П., доктор сільськогосподарських наук, член-кореспондент НААН

У 2012 р. на ярому ріпаку перші ознаки хвороби були відмічені у фазі бутонізації культури. Поширеність альтернаріозу на досліджуваних сортах ярого ріпаку коливалася в межах 12,6–15,7 % при розвитку 6,6–8,2 %. Найбільша поширеність і розвиток хвороби були відмічені на сорті «Отаман» — 15,7 і 8,2 % відповідно.

Середня кількість стручків становила 265–270 шт./росл., з яких 25–31 шт. стручків були з явними ознаками альтернаріозу, що становить 9,4–11,5 %. Встановлено, що розвиток альтернаріозу зменшує кількість насінин (на 1–3 шт., або на 4,6–9,5 %) у стручках, а схожість насіння – на 3,6–5,2 %.

УДК 633.854.78:632.9

**В. П. Петренкова, д-р. с.-г. наук, чл.-кор. НААН,
І. Ю. Боровська, канд. с.-г. наук, ст. наук. співроб.
Інститут рослинництва ім. В. Я. Юр'єва НААН**

ДИНАМІКА РОЗВИТКУ ХВОРОБ НА ПОСІВАХ СОНЯШНИКУ

Висока мінливість фітопатогенних організмів спонукає фітопатологів на безперервний добір стійких форм соняшнику для використання у практичній селекції. Тому фітопатологічну оцінку селекційного матеріалу необхідно здійснювати щорічно й отримувати достовірні дані щодо ураженості зразків збудниками хвороб.

Загальновідомо, що розвиток хвороб має високу залежність від умов довкілля, тому нами проаналізовану амплітуду мінливості погодних чинників і їх вплив на розвиток хвороб соняшнику. Гідротермічний коефіцієнт у роки досліджень (2006–2013 рр.) коливався в межах від 0,64 до 0,76, тобто сім років з восьми були посушливими, в які ГТК мав значення менше одиниці. І лише умови 2011 р. характеризувалися надмірною зволоженістю — ГТК сягнув найбільшого значення 1,75.

Незважаючи на несприятливі умови для розвитку хвороб у другій половині вегетації, впродовж зазначених років досліджень на соняшнику в північно-східній частині Лісостепу України щорічно виявляли масове поширення фомопсису (*Phomopsis (Diaporthe) helianthi*) з доволі різноманітним рівнем розвитку цього збудника за роками.

Так, за максимальним показником середньозваженої інтенсивності розвитку, найнижчий рівень розвитку збудника виявлено у 2010 р. та 2009 р. (6,3 та 11,8 % ураженої площі стебел відповідно). В решті років цей показник коливався від 31,0 % у 2006 р. до 67,5 % у 2011 р.

Вперше за останні роки в умовах східної частини Лісостепу України у 2012 р. виявлено вугільну гниль (*Sclerotium bataticola*) на прикореневій частині стебел соняшнику з рівнем розвитку близьким до епіфітотійного. Незважаючи на підвищені температури повітря в період досягання соняшнику, показники